

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ДОГОВОРІВ ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

**АНІКІНА Галина Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління а
права імені Леоніда Юзькова**

**УДК 347.45/.47
DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.21**

У статті автором розглядається питання розмежування договорів про виконання робіт від договорів про надання послуг. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки, в дослідженнях приділяється недостатньо уваги диференціації договорів про виконання робіт та договорів про надання послуг. Незважаючи на окреме правове регулювання, в юридичній літературі дослідники досить часто підрядні договори розглядають разом із договорами про надання послуг. З'ясовано основні ознаки, що відрізняють договори про виконання робіт від договорів про надання послуг.

Ключові слова. Зобов'язальні правовідносини, договори про виконання робіт, договори з надання послуг, договір підряду, об'єкт цивільно-правових прав, правовий режим, оборотоздатність об'єктів цивільних відносин, суб'єкти договірних зобов'язань, робота, послуга.

Постановка проблеми

Суб'єкти цивільних правовідносин не можуть самостійно володіти знаннями та вміннями у всіх сферах їх суспільного життя. Відчуваючи потребу у виконанні робіт чи послугах, вони змушені звертатися за допомогою до інших суб'єктів.

У наш час сфера робіт та послуг інтенсивно розвивається. Це дозволяє суб'єктам підприємницької діяльності отримувати значні прибутки, сприяє розвитку національної економіки. Тому договірні відносини щодо виконання робіт та надання послуг потребують належного правового забезпечення.

Аналіз публікацій, у яких

започатковано вирішення цієї проблеми

Дослідженню питань правового регулювання договорів про виконання робіт присвячували свої праці: А. Б. Гриняк, І. С. Лукасевич-Крутник, Н. С. Кузнецова, Ю. В. Кривенко. До аналізу окремих проблем пов'язаних з правовим регулюванням договорів щодо надання послуг звертали: В. В. Луць, А. А. Мірозян, Д. І. Степанов, В. Л. Скрипник, А. А. Телестакова, Н. В. Федорченко, Ю. Є. Ходико. Однак, на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки, в дослідженнях приділяється недостатньо уваги диференціації договорів про виконання робіт та договорів про надання послуг. Це створює проблеми правового регулювання відносин, які виникають з досліджуваних договорів. Таким чином, існує потреба чіткого розмежування договорів про виконання робіт від договорів про надання послуг.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

З'ясування критеріїв розмежування договорів про виконання робіт від договорів про надання послуг.

Виклад основного матеріалу

Правове регулювання досліджуваних договорів сягає часів стародавнього Риму. Договір найму в римському праві розглядався як особливий договірний тип, що включав в себе три самостійних види дого-

вору: найм речей, найм послуг і найм роботи [1, с. 148-160]. До слів «locatio-conductio» добавляли або термін «negum», це вказувало на найм речей, приставка «operatum» вказувала на найм послуги, а «operis (operas faciendi)» на найм роботи [2, с. 445-446].

Договір найму не був поширеним, оскільки в той час основу господарства складала праця рабів, яка була безоплатною [3, с. 207].

У Цивільному кодексі України договори про надання послуг та договори про виконання робіт стоять окремо від найму, що зумовлено тривалим процесом еволюції цивільного права.

Регулюванню відносин у сфері виконання робіт присвячено главу 61 ЦК України, глава 63 ЦК України регулює зобов'язальні правовідносини пов'язані з наданням послуг [4]. Незважаючи на окреме правове регулювання, слушно зауважує А. Б. Гриняк, в юридичній літературі дослідники досить часто підрядні договори розглядають разом із договорами про надання послуг [5, с. 19]. Можливо в певній мірі це пояснюється тим, що до прийняття Цивільного кодексу України 2004 року поняття роботи і послуги в національному законодавстві вживались як синоніми.

Договори про виконання робіт і договори про виконання послуг мають ряд ознак, що їх відрізняють.

По-перше, з аналізу дефініції договору підряду, викладеній в ст. 837 ЦК України можна зробити висновок, що результат роботи завжди набуває певної матеріалізованої форми. Він може досягатися за допомогою створення, переробки, ремонту речі [6, с. 42]. Саме результат робіт у вигляді певної матеріалізованої форми виступає об'єктом цивільних прав. За його відсутності зобов'язальні правовідносини не виникають, оскільки, незалежно від виконаного обсягу роботи, без досягнення передбаченого договором результату не виникає право підрядника на винагороду, і обов'язок замовника її виплатити.

Поняття послуги закріплене в ст. 901 ЦК України, визначає протилежну ознаку послуги: «вона споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної

діяльності» [4] – тобто немає матеріального результату. З цього приводу С. О. Ємельянчик зауважує, що послугою є дія (діяльність), спрямована на задоволення потреб особи, яка виражається у відсутності втілення в певному майновому результаті [7, с. 108]. Відсутність такого результату в юридичній літературі пов'язують з тим, що корисний ефект послуги споживається у самому процесі її надання [8, с. 182]. Під час надання послуг продається не сам результат, а та дія, яка до нього привела [9, с. 572]. Об'єктом прав виступає корисний ефект від вчинення дій або діяльності послюгодавця, який ніколи не набуває форми нової речі, або зміни вже існуючої [10, с. 498-499].

Незважаючи на те, що послуга не має матеріалізованої форми, вона не існує абстрактно. Як об'єктивна правова категорія, послуга характеризується низкою ознак таких як: строк виконання, суб'єкт виконання, зміст послуги, спосіб виконання, тощо. Всі необхідні ознаки які характеризують послугу, зазначаються домовленістю сторін, що зумовлює належність її виконання [11, с. 40-41]. Також послуга повинна завжди надаватися з певною метою. У зв'язку із цим, не вважаються послугою дії, які не спрямовані на досягнення корисної мети, так само як і вираження наміру досягнення такої мети без вчинення відповідних дій [12].

Таким чином, результат роботи повинен бути відчутним, мати об'єктивну форму вираження, а результат послуги не немає такої уречевленої форми.

По-друге результату робіт притаманна така ознака як оборотоздатність, тобто здатність об'єктів цивільного права знаходитися у цивільному обороті. Оскільки в результаті робіт створюється матеріальних об'єкт, який має об'єктивну форму він є річчю. Відповідно до **ст. 178.** ЦК України об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися, або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи [4].

Результат робіт не є тісно пов'язаний ні підрядником, який безпосередньо виконував роботу, ні з замовником, за завданням якого вона виконувалась, таким чином є оборотоздатним.

Ю. Є Ходико зауважує, що результат робіт, як об'єкт цивільних правовідносин, не є універсальним об'єктом, а це об'єкт, який сформувався як об'єкт окремої сфери цивільних правовідносин, а саме підрядних, з особливою специфікою режиму регулювання. Правовий режим відносин підряду загалом формує такий об'єкт цивільних правовідносин, як «результат робіт», та відмежовує його від інших об'єктів. Передаватися може сам результат робіт, який створюється в результаті такої діяльності (роботи) [14, с. 140-141].

Послуги відповідно до ст. 177. ЦК України визнаються об'єктами цивільних прав, проте, не мають об'єктивного вираження і споживаються в процесі їх надання, отже в подальшому бути не можуть об'єктом цивільних правовідносин [4]. І. В. Спасибо-Фатеева вважає, що послуга є субстанцією, яка не може бути співставлена з речами як втіленням матеріальності і як об'єкт не може в подальшому відчуватися набувачем (її обіг нереальний) [15, с. 34].

По-третє, Результат робіт є «одномоментним» об'єктом зобов'язальних правовідносин. Кінцевою метою договору підряду завжди є цілком конкретний результат робіт. Впродовж існування всього зобов'язального правовідношення результат робіт проходить стадію формування, створення [13, с. 41]. Законодавець зазначати початкові проміжні строки, щодо виконання окремих етапів робіт, проте договір вважається виконаним саме в момент передачі готового результату робіт. Пропуск строку – одна з ситуацій, коли виникає обов'язок сплатити неустойку за договором підряду.

Послуга є триваючим об'єктом цивільних правовідносин, створюється і існує з моменту початку виконання зобов'язання з надання послуги і припиняє своє існування припиненням зобов'язання. Послуга не є невіддільною від самої діяльності, і споживається безпосередньо у момент її надання.

Так на думку Є. Ю. Ходико, у процесі надання послуги, діяльність і результат (сама послуга), який є наслідком діяльності, існують одночасно та синхронно [14, с. 141].

Отже результат робіт є «одномоментним» об'єктом зобов'язальних правовідносин, а послуга тривалим.

По-четверте, в договорах про виконання робіт має значення результат роботи, а не його виконавець. Так, відповідно до ст. 838. ЦК України генеральний підрядник має право, якщо інше не встановлено договором, залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи [4].

Для послуги, як об'єкта цивільних прав важливим є і її носій, тобто, хто саме надаватиме ту чи іншу послугу. В. В. Резнікова, зазначає, що послуга тісно пов'язана із конкретним суб'єктом правовідносин – виконавцем, а оскільки всі виконавці є різними, то це зумовлює специфічну ознаку послуги – її ексклюзивність [16, с. 155–163]. Варто погодитися з думкою В. Л. Скрипник, що залежно від носія послуги визначається і її товарна цінність [11, с. 40].

Таким чином, послуга на відміну від результатів робіт тісно пов'язана із конкретним суб'єктом правовідносин – виконавцем.

По-п'яте, якість результату робіт в договорі про виконання робіт як правило залежить від його виконавця. Стаття 858. ЦК України передбачає відповідальність підрядника за неналежну якість роботи [4].

Результат послуги може залежати не лише від її виконавця, але й від замовника. Як ознаку послуги в юридичній літературі ще зазначають – негарантованість результату деяких послуг (медичних, правових) [17, с. 515]. Наприклад: результат вивчення іноземної мови залежить від зусиль та здібностей учня; результат лікування чи послуг сфері косметології, у певній мірі залежить і від способу життя та дотримання рекомендацій лікаря після проведених маніпуляцій тощо. Послугу повернути неможливо через те, що вона споживається в процесі надання.

Висновки

Таким чином, ознаками, що відрізняють договори про виконання робіт від договорів про надання послуг є: 1) результат роботи завжди набуває певної матеріалізованої форми, результат послуги не набуває форми нової речі або зміни вже існуючої, а є нематеріальним; 2) результат роботи є об'єктом цивільного обороту, послуги споживаються в процесі їх надання і в подальшому об'єктом цивільних правовідносин бути не можуть; 3) результат робіт є одномоментним об'єктом зобов'язальних правовідносин, а послуга тривалим, оскільки надається і існує з моменту початку виконання зобов'язання з надання послуги і припиняє своє існування припиненням зобов'язання; 4) в договорах про виконання робіт має значення результат роботи, а не його виконавець. Послуга пов'язана із конкретним суб'єктом правовідносин – виконавцем; 5) в договорі про виконання робіт результат робіт, як правило, залежить лише від його виконавця. Результат послуги може залежати не лише від її виконавця, але й від замовника.

Література

1. Степанов Д. И. Зарождение и развитие услуг в римском частном праве. Журнал российского права. М. : Норма, 2001. № 3. С. 148—160.
2. Римское частное право : учебник / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. М, 1996. 448 с.
3. Бартошек М. Римское право. Понятия, термины, определения: перевод с чешского / спец. науч. ред.: Черниловский З.М. М. : Юрид. лит., 1989. 448 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. ст. 356.
5. Гриняк А. Б. Особенности размеж-ування договорів підряду та договорів із надання послуг. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 4. С. 18-20.
6. Кривенко Ю. В. Спасова К. І. Укладання та реалізація договору підряду. Часопис цивілістики, 2021. №43. С. 36–40.
7. Ємельянчик С. Послуга у цивільному праві. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 3. С. 105-108.
8. Шешенин Е. Д. Предмет обязательства по оказанию услуг. Сборник ученых трудов. Свердловск: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1964. Вып. 3. С. 151-193.
9. Зобов'язальне право: теорія і практика : навчальний посібник / О. Дзера та ін. Київ : Юрінком-Інтер, 1998. С. 572.
10. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. 5-те вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2013. Т. 2. 1120 с.
11. Скрипник В. А. Послуги як особливий об'єкт цивільних прав. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2018. № 36. Том 2. URL: [hΣps://journals.indexcopernicus.com](https://journals.indexcopernicus.com)
12. Данилочкина Ю. В. Понятие и правовая природа медицинских услуг Медицинское право. 2008. № 4. URL: <http://rudactor.net/>
13. Демчик А. Предмет та об'єкт договору зберігання на товарному складі. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 4. С. 41–43.
14. Ходико Ю. Є. Правовий режим результату робіт та послуг як об'єктів цивільних правовідносин: їх єдність та диференціація. Право і суспільство. 2019. № 3. С. 139-144.
15. Спасибо-Фатеева І.В. Оборозодатність об'єктів цивільних прав. Право України. 2005. № 6. С. 34-37.
16. Резнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти) : монографія. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. 706 с.
17. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Харьков : Право, 2015. 720 с.

*Anikina Halyna Volodymyrivna, associate
Professor, Department of Civil law
and Process, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi
University of Management and Law*

**BINDING LEGAL RELATIONS OF
CONTRACTS FOR THE PERFORMANCE
OF WORKS AND THE PROVISION OF
SERVICES: THE RELATIONSHIP OF THE
CONCEPTS**

*In the article, the author considers the issue
of distinguishing contracts for the performance
of works from contracts for the provision of
services. It was found that at the current stage of
the development of domestic science, insufficient*

*attention is paid in research to the differentiation of
contracts for the performance of works and contracts
for the provision of services. Despite separate legal
regulation, in the legal literature, researchers often
consider subcontracts together with contracts for
the provision of services. The main features that
distinguish contracts for the performance of works
from contracts for the provision of services have been
clarified.*

Key words. *Binding legal relations, contracts
for performance of works, contracts for the provision
of services, subcontract, object of civil relations,
legal regime, turnover of objects of civil relations,
subjects of contractual obligations, work, service.*